

Ключевые слова: рентные отношения, землепользование, лесное хозяйство, система, платежи.

Стаття надійшла 19.04.2017

УДК 911.3:316

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЯХ

*Т. Калина, д. е. н., О. Константінова, здобувач, О. Корнійчук
Одеська державна академія будівництва та архітектури*

Постановка проблеми. Сучасна парадигма природокористування формулює пріоритетні задачі щодо необхідності ведення господарської діяльності із збереженням природних ландшафтів та за умов екологізбалансованого природокористування. У процесі рекреаційного природокористування реалізовується система взаємовідносин «суспільство ↔ природне середовище», які формуються в процесі вивчення, освоєння, використання і відтворення природно-ресурсного потенціалу для задоволення суспільних і приватних рекреаційних потреб.

Закономірностями розвитку рекреаційного природокористування є диверсифікація форм і видів рекреаційної діяльності, залучення нових і розширення існуючих рекреаційних територій (акваторій), які здійснюють цільові або допоміжні рекреаційні функції. Вагомим сегментом рекреаційного природокористування є залучення в рекреаційний обіг системи природоохоронних територій. Колосальний рекреаційний і науковий потенціал природоохоронних територій сприяє можливості бути об'єктом інтенсивного туристичного інтересу. Таким чином, природоохоронні території стають унікальним об'єктом для розвитку екологічного туризму. Реалізація стратегічних орієнтирів розвитку екологічного туризму дасть змогу не лише зменшити негативний вплив на довкілля, а й за розумної організації може стати додатковим джерелом фінансування природоохоронної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей функціонування туристично-рекреаційної діяльності, рекреаційного природокористування та залучення природоохоронних територій до рекреаційної діяльності присвячені наукові праці М. Багрова, І. Бережної, О. Бейдик, А. Дроздова, І. Крюкової, О. Любіцевої, В. Руденко, І. Твердохлебова, О. Шаблій та ін. Водночас недостатньо уваги приділяється дослідженню використання природоохоронних територій для цілей екологічного туризму в регіонах України та розробленню стратегій їх розвитку на засадах концепції сталого розвитку, що зумовлює необхідність проведення таких досліджень та підкреслює їхню актуальність.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування необхідності розроблення стратегії розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях.

Виклад основного матеріалу. У результаті глобальних змін клімату та інтенсивної антропогенної діяльності, що призводять до низки деструктивних явищ

у навколишньому природному середовищі, суттєво зростає роль природоохоронних територій і підвищується їх значення для збереження екологічної стабільності екосистем, цінних відновлюваних природних ресурсів, формування здорового стилю життя населення.

Розвиток системи природоохоронних територій безпосередньо тісно пов'язаний з частковим або повним вилученням земель із господарського обігу і має надзвичайне значення не тільки для збереження біорізноманіття, ландшафтної унікальності природних комплексів, а й для економічного розвитку регіонів країни, розширення туристично-рекреаційної діяльності та проведення наукових досліджень. Так, найбільш цінні і вразливі природоохоронні території перебувають під охороною держави. Колосальний рекреаційний і науковий потенціал природоохоронних територій сприяє розвитку на них туристично-рекреаційної діяльності.

У сучасному світі з природоохоронними територіями тісно пов'язана така форма туризму і рекреації, як екологічний туризм (екотуризм). Крім того, у близькому значенні до нього часто використовують такі категорії, як м'який, зелений, сільський, природний туризм та інші специфічні види туризму. Усі вони протиставляються масовому (пляжному, жорсткому) туризму. Термін «м'який туризм» вперше вжив у 1980 р. німецький футуролог Роберт Юнк. Він же й сформулював його особливості та відмінні риси, що протиставляються індустріальному («жорсткому») туризму. У 1983 р. мексиканський економіст-еколог Гектор Цебаллос-Ласкурейн запропонував термін «екологічний туризм». На його думку, екотуризм охоплює таку категорію туристів, які подорожують до відносно не порушених або не забруднених територій з притаманними їм специфічними об'єктами захоплення, вивчення, насолоди; з пейзажами, дикими рослинами і тваринами, що мешкають на них, а також культурними особливостями, розміщеними на території [5].

Базові принципи екологічного туризму наводять А. В. Дроздов і Л. П. Басанець. Так, екологічний туризм повинен бути спрямований до природи і заснований на використанні переважно природних ресурсів; не приносити шкоди навколишньому середовищу або допускати мінімальний збиток, який не підриває стійкості середовища; бути скерованим на екологічну просвіту, на формування відносин партнерства з природою; піклуватися про збереження місцевого культурного середовища; бути економічно ефективним і таким, що забезпечує стійкий розвиток у тих районах, де він здійснюється [1]. Таким чином, з одного боку, екотуризм стимулює спілкування людини з природою, а з іншого – запобігає негативному впливу на природу, спонукаючи туристів до її охорони. Будучи невід'ємним компонентом сталого розвитку, екологічний туризм призводить до гармонізації екологічних, соціально-культурних та економічних дій.

Екологічний туризм – порівняно новий вид туристичної діяльності. На території нашої країни, за різними оцінками, він зародився у 90-х роках минулого століття. Популярність цього виду туристичної діяльності швидко зростає останнім часом. Аргументом на користь екотуризму є й те, що він максимально позитивно впливає на здоров'я і самопочуття відпочивальників, сприяє збереженню цілісності природного середовища, надходженню до місцевих бюджетів, є важливим чинником

екологічного виховання та ефективним засобом попередження екологічних лих від антропогенного навантаження. Незважаючи на те, що взаємовідносини між туристичною діяльністю і природоохоронними територіями складні й часто суперечливі, не можна заперечувати, що туризм є важливим чинником створення багатьох природоохоронних територій та управління ними. Таким чином, природоохоронні території стають унікальним об'єктом для розвитку екологічного туризму. Концепція стратегічного розвитку цього виду туризму, у свою чергу, є чи не єдиною можливістю для залучення додаткових джерел фінансування природоохоронної діяльності і зменшення негативного впливу неорганізованих туристичних відвідувань.

Виходячи із стратегічного аналізу розвитку туристичної галузі, можна визначити точки прикладання зусиль з метою забезпечення підвищення ефективності екологічного туризму та його подальшого розвитку: розроблення мережі екологічних стежок на території об'єктів природно-заповідного фонду; створення мережі туристично-інформаційних центрів на території об'єктів природно-заповідного фонду для виконання функцій екологічної освіти; сприяння розвитку співробітництва суб'єктів туристичного бізнесу і спеціалізованих громадських організацій в організації екологічних турів та експедицій [2].

В умовах управління туристично-рекреаційним комплексом стратегічні зміни плануються, як правило, за декількома напрямками, це, у свою чергу, розвиток матеріально-технічної бази, залучення інвесторів, розробка нових продуктів та послуг, удосконалення та розвиток інформаційно-рекламної діяльності, вихід на нові ринки, підвищення кваліфікації та підготовка професійних кадрів для туристично-рекреаційної діяльності, розроблення та впровадження маркетингу туристичного потенціалу, забезпечення збереження цінних заповідних територій та екосистем.

Зазначимо, що суть стратегії розвитку екологічного туризму полягає в збереженні існуючих природних комплексів, вивченні процесів, що відбуваються в екосистемах, захисті природно-заповідного фонду у поєднанні з різними видами туризму (пішохідним, кінним, водним, вело-, гірським тощо), підвищенні екокультури туристів. Успішне формування стратегії розвитку значно залежить від перспективного бачення, грамотного і всебічного аналізу галузі, управлінського мистецтва [3]. До того ж стратегії розробляються і змінюються з урахуванням поглядів зацікавлених груп: владних структур, органів місцевого самоврядування, місцевого населення.

Метою створення стратегії є формування таких спільних проектів, що можуть потенційно вплинути не лише на економічний розвиток територій, а й регіону в цілому. Під час формування раціональних процесів для реалізації стратегічних шляхів розвитку екологічного туризму необхідно дотримуватись відповідного алгоритму дій (див. рис.).

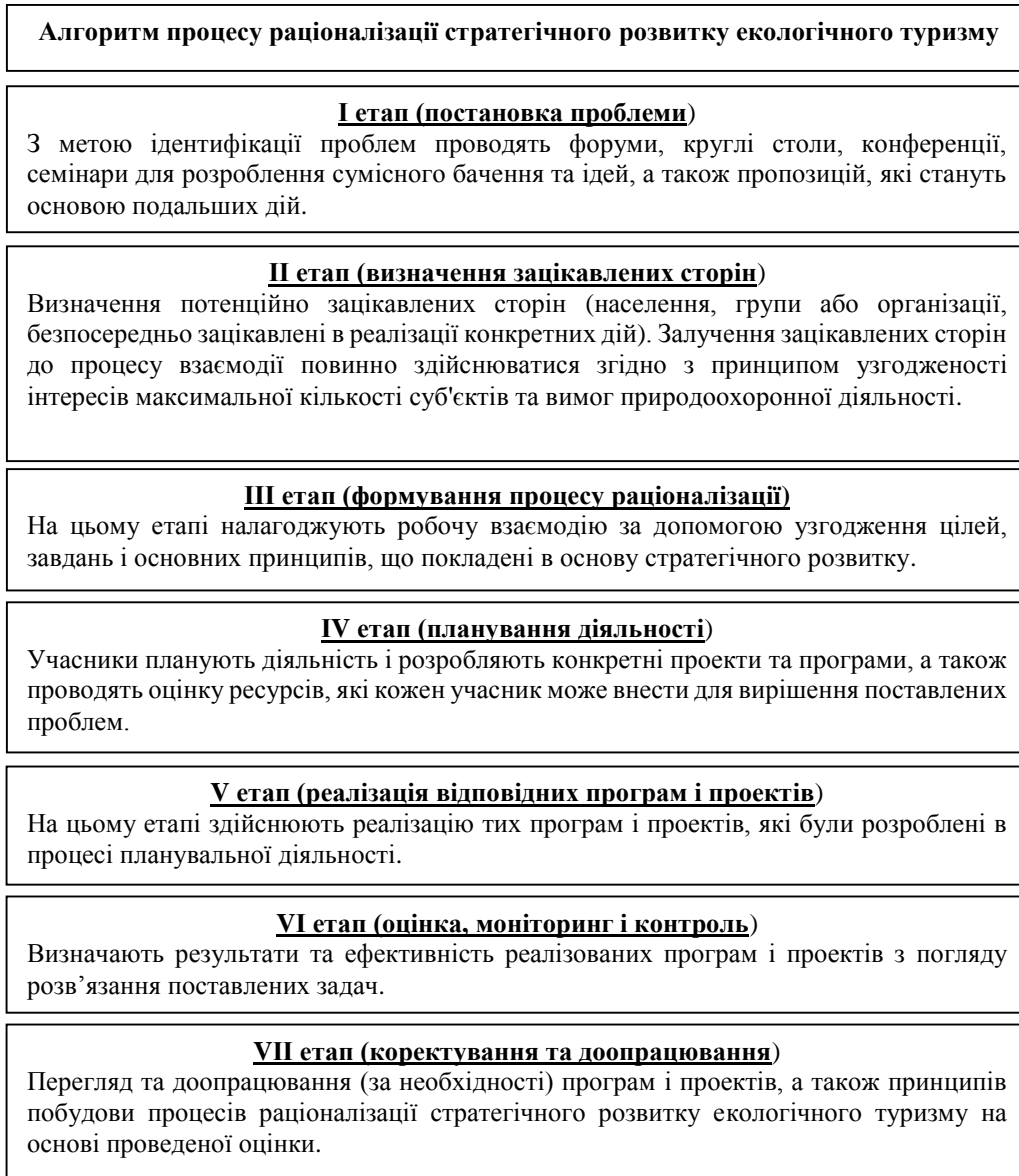

Рис. Алгоритм процесу раціоналізації стратегічного розвитку екологічного туризму.

Вибір мети стратегії і шляхи її реалізації на практиці не завжди є раціональним процесом, що забезпечує найкращий варіант, а процесом, який підлягає політичним змінам та інтересам найвпливовіших груп. Цей факт необхідно

враховувати під час розроблення концепції розвитку туристично-рекреаційних регіональних комплексів, глибоко усвідомлюючи значення такого показника, як гранична місткість рекреаційних природоохоронних територій, за допомогою якого можливо визначити кількість туристів, яку може прийняти регіон без втрати якості територій. Отже, стратегічне управління повинно спиратись на сучасні методи управління, зокрема на інтегроване управління стратегічними змінами, яке дозволяє взаємоузгодити традиційне стратегічне планування і реалізацію стратегії, зводячи їх в єдиний процес. Управління стратегічними змінами відбувається постійно, і на кінцевому етапі реалізація стратегії полягає в побудові такої організації, яка б могла успішно працювати, незважаючи на несприятливі умови зовнішнього середовища. Тож ефективність стратегії залежить від того, наскільки правильно буде організований процес її розроблення, реалізації та контролю за виконанням.

При цьому варто зазначити, що створення оптимальної моделі стратегічного планування регіону, формування єдиної регіональної політики щодо екологічного туризму, підвищення ефективності фінансового й організаційного забезпечення заходів, скерованих на формування і просування екотурпродукту, потребує прийняття розвитку екологічного туризму як ключової стратегічної мети в «Стратегії економічного і соціального розвитку Одеської області», що забезпечить реалізацію диференційованої політики розвитку екотуризму, координацію різних відомств. Формування екотурпродукту, його індивідуалізація на окремих територіях і декомпозиція стратегічної мети розвитку регіону потребують застосування технологій забезпечення якості управління, впровадження в організаціях сфери туризму систем менеджменту і якості згідно з міжнародним стандартом ISO 9001.

Що стосується Одеської області, то визначальними передумовами для розвитку екологічного туризму є особливість її географічного положення, яка характеризується наявністю унікальних природних комплексів і систем та надзвичайно багатою їх різноманітністю: від лісових, лісостепових і степових до водно-болотних і приморських, які й представлені у системі природно-заповідного фонду. У пониззі великих річок (Дунай, Дністер) і лиманів, на морських узбережжях і в шельфовій зоні розташовані високоцінні й унікальні природні комплекси, водно-болотні угіддя, екосистеми, що формують високий біосферний потенціал регіону, який має національне і міжнародне глобальне значення. Природно-заповідний фонд Одеської області станом на 01.01.2016 р. має у своєму складі 123 території та об'єкти, загальна площа яких становить 159974,1992 га. З урахуванням того, що 12 об'єктів загальною площею 9133,25 га є в складі природно-заповідних територій, фактично займана площа природно-заповідного фонду області становить 150840,9492 га. Відношення площі природно-заповідного фонду до площі Одеської області становить 4,5 % [4].

Розроблення стратегії розвитку екологічного туризму в Одеській області з метою стабілізації та забезпечення економічного зростання в регіоні передбачає здійснення комплексу заходів щодо формування на території області конкурентоспроможної туристично-рекреаційної галузі, як однієї з провідних галузей економіки, яка здатна забезпечити попит споживачів на задоволення їх потреб у туристичних послугах, а також значний внесок у соціально-економічний розвиток

регіону за рахунок збільшення дохідної частини бюджету, надходження інвестицій, збільшення кількості робочих місць, збереження та раціонального використання культурно-історичної та природної спадщини.

Висновки. У сучасних соціально-економічних умовах можливий ефективний стратегічний розвиток екологічного туризму. Для цього необхідно максимально розкрити потенційні можливості розвитку дохідного екологічного туризму на природоохоронних територіях на регіональному рівні. Природоохоронні території можуть стати реальним джерелом нових робочих місць і додаткового доходу в місцеву економіку. Екотуризм економічно допомагає збереженню природи: природоохоронні території приваблюють туристів, для обслуговування яких створюють нові робочі місця, природні ресурси стають рекреаційними, якщо їх використання ґрунтується на дотриманні екологічних законів. Зберігати первозданну природу стає економічно прибутковим. Розвиток екотуризму на природоохоронних територіях сприяє залученню в регіон інвестицій, що, у свою чергу, посилює значущість природоохоронних територій серед місцевого населення та змінює його ставлення до природоохоронних проблем.

Бібліографічний список

1. Дроздов А. В. Природопользование и устойчивое развитие. Мировые экосистемы и проблемы России / А. В. Дроздов, Л. П. Басанец. – М. : Т-во науч. изданий КМК, 2006. – 118 с.
2. Зінченко Т. Є. Земельно-ресурсний потенціал рекреаційних територій : [монографія] / Т. Є. Зінченко, Р. Б. Таратула, Р. М. Ступень. – Луцьк : Надстир'я, 2016. – 216 с.
3. Крюкова І. О. Стратегічні імперативи розвитку зеленого туризму в Південному регіоні України / І. О. Крюкова // Економічний форум. – 2015. – № 1. – С. 69-75.
4. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2015 році. – Одеса : Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації, 2016. – 178 с.
5. Черных Д. В. Особо охраняемые природные территории и основы территориальной охраны природы : учеб. пособие / Д. В. Черных. – Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2014. – 227 с.

Калина Т., Константінова О., Корнійчук О. Теоретичні аспекти стратегії розвитку екологічного туризму на природоохоронних територіях

У статті визначені сутнісні особливості розвитку екологічного туризму. Обґрунтовані передумови та чинники функціонування екологічного туризму в Одеській області. Наведені ключові пріоритети стратегії розвитку екологічного туризму та точки прикладання зусиль.

Ключові слова: екологічний туризм, стратегія розвитку, стратегічне планування, управління, рекреаційне природокористування.

Kalyna T., Konstantinova O., Korniychuk O. Theoretical aspects of strategy of development of ecological tourism on nature protection territories

The features of development of ecological tourism are certain in the article. Pre-conditions and factors of functioning of ecological tourism are reasonable in the Odesa area. Key priorities over of strategy of development of ecological tourism and point of making effort are brought.

Key words: ecological tourism, strategy of development, strategic planning, management, recreational nature of the use.

Калина Т., Константинова Е., Корнийчук Е. Теоретические аспекты стратегии развития экологического туризма на природоохранных территориях

В статье определены особенности развития экологического туризма. Обоснованы предпосылки и факторы функционирования экологического туризма в Одесской области. Приведены ключевые приоритеты стратегии развития экологического туризма и точки прикладывания усилий.

Ключевые слова: экологический туризм, стратегия развития, стратегическое планирование, управление, рекреационное природопользование.

Стаття надійшла 22.05.2017